

Press, Ludwika

Prace wykopaliskowe w Novae (sektor zachodni) w 1966 roku

Przegląd Historyczny 58/4, 725-726

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

PRACE WYKOPALISKOWE W NOVAE (SEKTOR ZACHODNI) W 1966 ROKU

Prace archeologiczne, prowadzone w Novae (północna Bułgaria) na terenie zachodniej części miasta przez Ekspedycję Uniwersytetu Warszawskiego pod kierownictwem prof. Kazimierza Majewskiego, trwały sześć tygodni. W pracach Ekspedycji uczestniczyli: prof. Stefan Parnicki-Pudełko, mgr Stanisława Kołkówna, doc. Ludwika Press, dr Jerzy Kolendo, Jarosław Skrzypczyk, Tadeusz Biniewski oraz studenci-praktykanci.

W północno-zachodniej części miasta prace zostały skoncentrowane w środkowej części budowli (odcinek IV) w obrębie pomieszczeń oznaczonych literami F, G, H oraz na wschód od nich. Ustalono, że w odległości 3 m wznosiła się kolumnada długości 13,40 m, złożona niegdyś z pięciu kolumn, które stały na osi: północ—południe. Wszystkie bazy zachowały się *in situ*, na dwóch z nich wznoszą się ułamane częściowo trzony; jeden trzon pęknięty, ale zachowany w całości, odkryto nad bazą środkową, w pozycji leżącej. Wszystkie trzony są monolityczne, niezłobione; natomiast spoczywające na stylobacie z nieregularnych kamieni bazy różnią się wysokością, rodzajem profilowania, a nawet sposobem obróbki. Dwie jońskie głowice i odłamek architrawu z ornamentem *ovolo*, odkryte w trzech różnych miejscach, pozwalają się zorientować w charakterze kolumnady. W jej stronę otwierało się kilka wnętrz. Pełny bieg ich murów został ustalony metodą sondażu. Przy południowym murze wnętrza H odkryto odłamek marmurowej rzeźby — dół drapowanej szaty. Odłamek ten został użyty wtórnie przy budowie muru; w chwili odkrycia był oblepiony zaprawą.

Na zachód od portyku kolumnowego odsłonięto cztery kamienne stopnie, które prowadziły prawdopodobnie na wyższą, niezachowaną kondygnację.

Na północny wschód od omówionej kolumnady natrafiono na nowe pomieszczenie, którego zachodnia część została odsłonięta do poziomu posadzki, tj. do głębokości około 2,70 m. Do budowy murów tego pomieszczenia posłużyły cegły osadzone w zaprawie i kamienie. Układ cegieł i stosunek ich grubości do łączącej je zaprawy przypomina system ceglanej obudowy basenów z południowej części budowli. Pochodzące z niej znaleziska (odłamek naczynia *terra sigillata*, moneta, fibula) pozwalają ją datować na II—IV w. n.e. Wśród wyrobów z gliny dominują odłamki dachówek, przede wszystkim *imbrices*.

Na odcinku V, który został założony przy murze obronnym, zamykającym miasto od zachodu, skoncentrowano główną uwagę na terenie bramy zachodniej odsłoniętej częściowo podczas poprzedniej kampanii. Stwierdzono, że linia wschodniej części ściany bramowej biegnie prostopadle do linii muru obronnego, zachodnia natomiast — nieco skośnie w stosunku do linii tego muru. Do jej konstrukcji zastosowano wielkie rustykowane bloki; w fundamencie, poniżej rustykowanych bloków odkryto dobrze zachowany sklepiony przelot o kamiennych ścianach, ze sklepieniem wykonanym z cegieł. Przed frontem wschodniej części bramy zachowała się nawierzchnia kamienna. Przestrzeń między ścianami bramy zachodniej wynosi 10,60 m; zajmowały ją zapewne dwa oddzielone filarami przejścia. Z tego terenu pochodzą liczne odłamki ceramiki budowlanej, wśród nich ponad sto odłamków cegieł i dachówek z odciskami różnych stempeli. Na szczególną uwagę zasługuje odkrycie fragmentu bazy jakiegoś postumentu albo ołtarza z silnie uszkodzonym napisem w języku greckim. Natrafiono też na dalsze odłamki ołtarza, który został odkryty w 1965 roku. Opracowaniem inskrypcji, które umieszczone są na trzech jego

ścianach zajął się dr Jerzy Kolendo. Poświęcenie tego ołtarza — jak wynika z napisu — nastąpiło 5 października 227 r. n.e.

Celem przebadania systemu obronnego w narożniku południowo-zachodnim miasta, założono odcinek VII w miejscu, gdzie przecinają się linie muru obronnego, który zamykał *Novae* od południa i zachodu. Wyniki eksploracji tego terenu okazały się bardzo ważne, gdyż pozwoliły stwierdzić, że pod warstwą przeoraną kryją się mury potężnej konstrukcji obronnej. Była to baszta w kształcie podkowy usytuowana na głębokości 0,60 m do 1,30 m. Wnętrze baszty miało formę trapezu o wymiarach: 6,50 m × 6,50 m × 5,50 m × 4,40 m. Szerokość murów bocznych wynosi 3,20 m, w miejscu zaokrąglenia „podkowy” osiąga szerokość 4,5 m. Zachowało się częściowo lico zewnętrzne baszty, na które zostały złożone starannie dobrane ciosy kamienne rustykowane, niekiedy z gniazdami po klamrach. Między kamieniami licowania był gruz z kamieni i cegieł, który stanowił jądro muru.

Metodą sondażu zbadano miejsca, w których mur zachodni i południowy styka się z tą narożną basztą. Badanie biegu tych murów na większym odcinku było utrudnione ze względu na prowadzoną tam obecnie uprawę winnej latorośli.

Wśród przedmiotów znalezionych na terenie baszty, w warstwie przemieszanej, trzeba przede wszystkim wymienić marmurową główkę *Herkulesa*.

W ostatecznym wyniku jasny stał się bieg murów miejskich, kształt najważniejszych baszt, bieg niektórych ulic i usytuowanie bram, przede wszystkim usytuowanie *porta decumana*. Mamy więc prawo przypuszczać, że tam, gdzie krzyżowały się główne ulice: *decumanus maximus* i *cardo maximus* znajdziemy *forum*.

L. P.

XV TYDZIEŃ STUDIÓW NAD WCZESNYM ŚREDNIOWIECZEM W SPOLETO

„*Ordinamenti militari e guerra in Occidente nell'alto medioevo*” — tak brzmiało określenie przedmiotu XV tygodnia studiów nad wczesnym średniowieczem, który odbył się w Spoleto w dniach od 30 marca do 5 kwietnia 1967. Zapowiedź wstępna dzieliła zagadnienia na: a) dotyczące organizacji wojsk i uzbrojenia w dobie przedfeudalnej i feudalnej, b) techniki ówczesnych wojen na lądzie i na morzu, c) kwestie z dziedziny prawa, filologii i historii sztuki. Program szczegółowy rozesłany tuż przed zjazdem grupował na ogół prelekcje według pokrewieństw tematycznych, ułatwiając w ten sposób łączną dyskusję.

Sesję, po przemówieniach wstępnych, rozpoczęła Gina Fasoli (Bolonja) odczytem ogólnym pt. „*Pace e guerra nell'alto medioevo*” — o treściach wiążących się z pojęciami wojny i pokoju w wierzeniach i tradycjach kultur, jakie przenikały się wzajem w wielkim tyglu imperium rzymskiego. Odpowiednik końcowy stanowiła wygłoszona ostatniego dnia zjazdu prelekcja Giulio Vismara (Mediolan): „*Problemi giuridici della guerra altomedievale*” — o wpływie faktów i zjawisk na ujęcia teoretyczne, znów przekształcane przez rzeczywistość i praktykę. W tych ramach i w tej perspektywie problematyka całej sesji, pozornie specjalna i zacieśniona, nabierała głębi, odsłaniając powiązania i kontrasty w ścieraniu się różnych światów, a także wypracowywane z niezmiernym trudem normy i formy współżycia.

Pierwsze posiedzenie robocze wypękły trzy referaty: E. Gabbia (Pisa) przedstawił ewolucję organizacji i składu armii imperium rzymskiego od czasów powstającej służby wojskowej obywateli aż do posługiwanie się najemnikami barbarzyńskimi przeciw barbarzyńcom. J. Werner (Monachium) z wyświetlanego materiału scharakteryzowanego jako „*Bewaffnung und Waffenbeigabe in der germanischen Völkerwanderungszeit*” wysnuł spostrzeżenia o treściach socjalnych i kulturowych i zakończył obrazem rozmieszczenia tych rodzajów uzbrojenia na różnych terytoriach. F. L. Ganshof (Gandawa) w prelekcji pt. „*Les armées de*